

Tıp etiği eğitimi, 'zurnanın son deliği' (mi?)

Doç. Dr. Şahin Aksoy

1990'da Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 1993'de Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atanıp lisansüstü çalışmalar yapmak üzere yurtdışına gönderildi. 1993-1999 yılları arasında Tıp Etiği alanında doktora çalışmaları için İngiltere'de Manchester Üniversitesi'nde bulundu. 1999 yılında doktora çalışmalarını tamamlayıp Türkiye'ye döndü. 2003 Nisan ayında doçenlik sınavını kazandı. Halen, Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Tıp etiğine olan ilgi son yıllarda giderek artmakta. Buna paralel olarak da bu disiplinin tıp eğitimi içindeki yeri üzerinde düşünen ve yazanlar da fazlalaşmakta. Bu noktada cevaplanması gereken önemli sorulardan bir tanesi, 'Tıp Etiği' eğitiminin tıp tahsilinin son ürün olan hekim üzerinde etkisi ve yararı olup olmadığıdır.

Tıp eğitimi tıp öğrencisi için yalnızca bir meslek kazanma süreci değil, aynı zamanda da bir sosyalleşme sürecidir. Bu sosyalleşme süreci birkaç bakımdan önem arz eder. Hekim adayı, bu dönemde diğer sağlık çalışanları ile nasıl etkileşeceğini, hastane ile kliniklerdeki hiyerarşik yapıyı öğrenmekle kalmaz, aynı zamanda çok farklı sosyal sınıflardan gelen ve değişik değer sistemlerine sahip hastalarla yüzleşmeyi de öğrenir. Ancak, bazı durumlarda bu sosyalleşme sürecinin olumsuz sonuçları da ortaya çıkar. Farklı ülkelerde yapılan araştır-

malar göstermiştir ki, tıp öğrencilerinin empati yetenekleriyle şefkat duygularında tıp fakültesine girdikten sonra belirgin bir azalma olmaktadır.

Tıp fakültelerini kazanan öğrencilerin, tıbbiyeyi tercih nedenleri arasında, "fakirlere yardımcı olmak", "insanların acılarını dindirmek", "yaşlı ve çocukların hastalıklarını tedavi etmek" önemli bir yer tutmaktadır. Ancak tıp fakültesini bitirene kadar bu idealizm, dramatik olarak körelmektedir. Acaba başlangıçta var olan empati ve şefkat hasletleri nasıl geri kazandırılabilir veya korunabilir?

Pek çok tıp eğitimi uzmanına göre bu sorunun cevabı, tıp eğitimi müfredatında Tıp Etiği ve benzeri derslere yer verilmesidir. Esasında Tıp Etiği dersleri yalnızca bir hekim için meslek uygulamasında gerekli olan söz konusu hasletleri geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin kliniğe ve teşhise yönelik anlayışlarını da geliştirir.

Bazıları Tıp Etiği eğitimine tıp fakülteleri-

nin müfredatında yer verilmesinin yararları konusunda somut verilere ihtiyaç duyulduğunu söylemektedir. Oysa, burada söz konusu olan niceliksel bir veriden çok, niteliksel bir deneyimdir. Hiç kimse Anatomi dersi okuyanların daha 'iyi' hekim olduğunu niceliksel olarak gösteremez. Ancak, haklı olarak, hiç kimse buna dayanarak Anatomi dersini müfredattan çıkartmayı öneren bir kimseyi ciddiye almaz.

Hekimlik çok boyutlu bir meslektir. Bu yüzden 'malzemesi' insan olan hekimin de çok yönlü olması gerekmektedir. Tıp fakültesine giren öğrenciler üzerine çalışmalar yapan eğitim uzmanları 'hayat deneyimi' fazla olan, lise çağlarında yalnızca fizik, kimya, biyoloji okumakla yetinmemiş öğrencilerin tıbbiyede daha başarılı olduklarını ifade etmektedirler. Sosyal alanlarda da kendini geliştirmiş olan öğrenciler hem hastayla iletişimde hem de klinik uygulamalarda daha başarılı oldukları bilinmektedir.

Tıp fakültesi müfredatında, Tıp Etiği'ne

yer verilmesinin bir başka gerekçesi de, tıbbın özü itibarı ile ahlaki bir etkinlik olmasıdır. Aslında hasta ile olan her bir etkileşim derin ahlaki içeriği olan bir eylemdir. Eğer bir sıralama yapmak gerekirse, tıp etkinliğinin bilimsel ve teknik boyutu etik boyutundan daha önemli ve öncelikli değildir.

Zira tıpta bugün kullanılan her on tedavi yöntemin dokuzunun kullanımı destekleyen rasgele çift kör plasebo çalışması yapılmamıştır. Eğer bu doğrudur, tıp bir bilim olmaktan çok bir sanattır. Bu 'sanat' yalnızca sezgi ile teşhis ve tedavi edilmesi değil, hasta ile nasıl etkileşim kurulacağı ve belli tıbbi durumlar karşısında 'doğru' davranışın ne olduğunun bilinmesidir. Bu tür sezgiler temel bilgiler ile saptanamaz, ancak yaşam deneyimleri, eğitim ve açık tartışma ile öğretilir. Çünkü bunlar etiğin alanına girmektedir. Kabul edilmelidir ki, sağlık çalışanları olarak bizlerin tıbbi yaklaşımı, bilimsel değil sosyal, siyasal, dinsel ve kişisel olan değerlerimize göre farklılık gösterir. Bu değerlerin bizlerin hasta ile olan etkileşimine, tedavi önerilerimize nasıl yansıtıldığının ortaya konulması ve tartışılması gerekir. Tıp öğrencilerinin olabildiğince ehil ve yetenekli bir hekim olma zorunluluğu vardır. Hekimliği daha doğru ifade eden kelime 'meslek' olmaktan çok 'uğraş'ır. Hekim her zaman hastasına yararlı olmaya uğraşır. Bu yararlılık kelimenin bütün anlam boyutlarını içine alır. Dolayısı ile hekimliğin etik boyutunu göz ardı etmek imkansızdır. Zira bu 'uğraş'ın bilimsel yönü de bilimsel olmayan yönü kadar kritiktir.

Yukarıda ifade ettiklerimizin ışığında Tıp Etiği eğitiminin tıp fakültelerinde öğrencilerin bu sosyalleşme süreci tamamlanmadan önce verilmesi gerektiği inancındayız. Bu eğitimin amacı, öğrencilere tıp uygulamasına ilişkin yasal ve etik konuları anlama ve analiz etme yetisini kazandırmak ve etik sorunları anlayıp analiz edebilecek duruma gelmelerini sağlamak, hastaların, ailelerinin, toplumun ve sağlık çalışanlarının benzer durumlarda en uygun karara varabilmeleri konusunda eğitmek olmalıdır. Bu hedefe yönelik olarak da öğrencilere;

- 1) İyi tıp uygulamasının temelini teşkil eden etik ilkeler ve değerler öğretilmeli,
- 2) Tıp uygulamasındaki etik sorunları eleştirel olarak düşünebilme, kendi etik inançlarını yeniden sorgulama, kendilerinden farklı düşünceleri anlama, hatta takdir edebilme ve bu düşüncelere karşı görüş üreterek tartışabilme yeteneği kazandırılmalı,
- 3) Ülkede mevcut olan sağlıkla ilgili yasalar ve yönetmelikler öğretilmeli,
- 4) Uğraşlarını yetkin olarak, en az riskle yürütebilmeleri için hekimlerin yasal yü-

kümlülükleri ile yasal süreçler hakkında yeterli bilgi verilmeli,

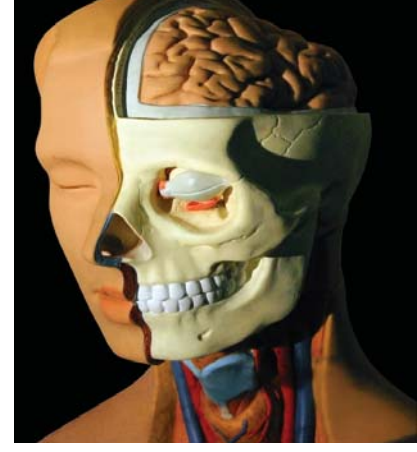
5) Deontoloji ve Tıp Etiği'nin yalnızca derslerde zevkli ve entelektüel açıdan tatminkâr tartışmaların yapıldığı bir alan olmadığı, temelde etik düşünme ve muhakeme etmenin, klinik uygulama ve karar verme süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu anlatılmalı,

6) Ve öğrencilere tıp uygulamasında etik ve yasal sorunların istisnai durumlar değil her gün yaşanabilecek olgular olduğu öğretilmelidir.

1993 yılında düzenlenen 'Dünya Tıp Eğitimi Federasyonu' toplantısında Dünya Sağlık Örgütü, tıp fakültelerinde, Tıp Etiği eğitimine özel bir önem verilmesi konusunda çağrıda bulunmuştur. 1995 yılına gelindiğinde biyomedikal etik eğitiminin gerekliliği bütün Batı ülkelerince kabul edilmiş ve ayrı bir branş olarak örgütlenmiştir.

Gelelim en kritik soruya. Bu söylenenleri tıp öğrencilerine kim öğretecek? Yani, Tıp Etiği ve Deontoloji derslerini kim verecek? Aslında bu sorunun cevabı Patoloji, Anatomi, Kardiyoloji, Psikiyatri derslerini kim verecek sorusunun cevabı kadar basittir. Bu dersleri tabii ki lisans eğitimi sonrası söz konusu alanda lisansüstü eğitim yapmış bir öğretim elemanı verecektir. Yani, Patoloji dersini Patoloji uzmanı, Kardiyoloji dersini Kardiyoloji uzmanı verecektir. Nasıl ki liseler de bile, Matematik dersine Fizik öğretmenin girmesi veya Ahlak Bilgisi dersini Beden Eğitimi öğretmenin vermesi uygun görülüyorsa, eğitim faaliyetinin en üst kademesini oluşturan üniversitelerde, hele ki tıp fakültelerinde, Anatomi dersini mikrobiyolog, Psikiyatri dersini de ürolog vermemelemdir. Zaman zaman, kurumların başlangıç yıllarında zorunluluklar bunu gerektirebilir. Hatta Patoloji dersini en az bir patolog kadar iyi anlatan bir kardiyolog, Anatomi dersini de bir anatomist kadar iyi anlatan bir ürolog ile karşılaşabilirsiniz. Ancak bunlar istisnadır ve istisnalar kaideleri kuvvetlendirir.

Bugün ülkemizdeki resmi ve özel toplam 50 civarındaki tıp fakültesinden yalnızca yarısına yakınında Tıp Etiği dersleri fakültenin kadrolu Deontoloji uzmanları tarafından verilmektedir. Bu fakülte-lerin % 90'ı da Türkiye haritasının ortasından çekilecek olan bir çizginin sol tarafında yer almaktadır. Biraz düşünül-duğünde durumun ne kadar hazin olduğu açıktır. Muhtelif Anabilim Dallarında kadroların tıka basa dolu olduğu pek çok köklü tıp fakültesinin bir Deontoloji/Tıp Etiği uzmanı istihdam etmemesi bu kurumların idarecilerinin bu alanı rahmetli hocamız Prof. Dr. Fuat Aziz Göksel'in ifadesi ile 'zurnanın son deliği' olarak görmelerindedir. Ancak bundan

sonra tıp fakültesi idarecilerinin bu disiplini bu şekilde görme lüksleri bulunmaktadırlar. Her fakültede olan ve modern sağlık hizmetleri anlayışı ve Avrupa Birliği normlarının gereği olarak her sağlık kurumunda olması gereken etik komiteler ile tıp fakülteleri için hazırlanan çekirdek eğitim programındaki 'Tutum ve Davranış Listesi'nin önemli bir kısmının Tıp Etiği ders müfredatı içine girmesi 'Fizik derslerini Matematik öğretmenine', 'Ahlak Bilgisi dersini Beden Eğitimi öğretmene' verilmeye devam etmek istemeyen tıp fakültelerini Tıp Etiği eğitimi ciddiye almaya zorlamaktadır.

Çünkü, Temel ve Klinik Bilimler, tıbbın bedeni, Deontoloji, Tıp Tarihi ve Tıp Etiği ruhudur. Temel ve Klinik Bilimler eğitimi tıp öğrencisini teknisyen ve zanaat-kâr yapar, Deontoloji, Tıp Tarihi ve Tıp Etiği uygulamaya sanat ve estetik kazandırır.

Deontoloji, Tıp Tarihi ve Tıp Etiği, tıp fakültelerinde alınması gereken zorunlu derslerden biri olup, Temel Tıp Bilimlerine bağlı ayrı bir bilim dalıdır ve doçentlik sınavlarında münferit bir doçentlik alanıdır. 70 yıl önce kurulan bu disiplin ülkede 50 yıldır uzmanlık eğitimi vermektedir ve ülkenin her tıp fakültesinde Deontoloji, Tıp Tarihi ve Tıp Etiği eğitimi verecek profesyonellere sahiptir.

Bu ülkede insanlar hekimlerin teknik bilgi eksikliğinden değil, iletişim noksanlığından, etik duyarsızlıklarından, temel hak ihlallerinden ve empati yoksunluğundan şikayet etmektedir. Yeni nesil Tıp Etiği/Deontoloji uzmanları tıp fakültesi öğrencilerini bu konularda eğitmeye hazır ve isteklidir. Yani, esasında, Tıp Etiği eğitimi her ne kadar idareci ve meslektaşlarından 'zurnanın son deliği' muamelesi görüyor olsa da, tıp bağlamının 'bam' telidir.

Son sözümüz Tıp Etiği eğitimi hâlâ 'zurnanın son deliği' olarak görmeye devam edenlere: Elinizde öyle bir türkü var ki bu türküyü 'zurnanın son deliği'ni kullanmadan çalma imkânınız bulunmamakta.

Kaynaklar:

Walton, H.J. (ed). "World Federation for Medical Education: Proceedings of the World Summit on Medical Education", Medical Education, 1993; 28 (S1): 140- 49

Steinberg, A. "The Foundations and the Development of Modern Medical Ethics", Journal of Assisted Reproduction and Genetics, 1995; 12 (8): 473-76